

Еволюція міфу про Богородицю-Воїтельку: Історичний розвиток традиції Покрови в Україні

Свято Покрови Пресвятої Богородиці за церковним приданням бере початок у 910 році в Константинополі, коли під час облоги міста ворогами Богородиця з'явилася у Влахернському храмі та накрила вірян своїм омофором (покровом), захистивши їх, але для українського соціуму це свято вже давно вийшло за межі суто церковного канону.

Протягом тисячоліття візантійський релігійний сюжет про порятунок Константинополя у 910 році пройшов унікальну трансформацію. В українському контексті він перетворився на національний мілітарний міф, державний культ захисників Вітчизни та правовий фундамент військових формацій різних епох. Огляд архівних та літописних джерел дозволяє простежити, як релігійне покривало (омофор) послідовно ставало щитом для князів, козаків, повстанців ХХ століття та сучасних військових.

Княжа доба: Від візантійського тексту до київського контексту

Всупереч поширеній думці, культ Покрови прийшов на Русь відразу після прийняття християнства. Проте перші письмові згадки фіксують не стільки святкування конкретного дня, скільки глибоку пошану до самої ідеї «заступництва» Богородиці.

У фундаментальному теологічному творі «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона (ХІ ст.) звучить виразний мотив: Київ та його мешканці віддаються під безпосередній захист Діви Марії.

Літописні списки, що описують діяльність Ярослава Мудрого, вказують на будівництво Благовіщенської церкви на Золотих Воротах (1037 рік). Цей акт трактувався сучасниками не просто як зведення храму, а як створення фізичного та духовного «покрову» для столиці. Таким чином, мілітарний аспект свята зародився ще в надрах Київської Русі.

Запорозька Січ: Покрова як правовий та політичний інститут

У XVI–XVIII століттях культ переживає свій найбільший розквіт, отримавши народну назву «**Козацька Покрова**». Для запорозького козацтва релігійне свято трансформувалося у головний день цивільно-правового та військового календаря.

Згідно з Літописом Самійла Величка, саме на Покрову (1 жовтня за старим стилем) козаки скликали Велику Раду. Це зафіксовано як юридична норма козацької республіки: в цей день відбувалися перевибори кошового отамана, паланкової старшини та ухвалювалися стратегічні рішення про військові походи.

Архівні матеріали, зокрема Компюти та Реєстри Війська Запорозького (що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України — ЦДІАК), свідчать про тотальну візуалізацію цього культу. На території

козацьких вольностей у різні часи діяло щонайменше 13 великих Покровських церков (перша масштабна споруда задокументована на Чортомлицькій Січі в 1659 році).

Французький історик та дипломат Жан-Бенуа Шерер у своїй праці «Аннали Малоросії» (1788 р.), спираючись на вивчені ним козацькі документи, писав:

«Свято Покрови було для козаків найбільшим. Їхню головну церкву завжди присвячено Діві Марії, яку вони вважали своєю отаманкою».

У цей же період формується унікальний іконописний канон — «Козацька Покрова», де під омофором Богородиці художники зображували реальних історичних діячів (Богдана Хмельницького, Івана Мазепу, Петра Калнишевського) поруч із рядовими козаками.

XX століття: Символізм підпілля та легітимізація УПА

У часи Другої світової війни та збройного опору радянській і нацистській окупаціям, керівництво Української Повстанської Армії (УПА) здійснило свідому історичну реконструкцію козацького міфу.

Попри те, що перші бойові загони повстанців почали формуватися в різні періоди 1942 року, Наказом Головного командира УПА Романа Шухевича офіційною датою народження армії було проголошено саме 14 жовтня (день Покрови за тодішнім юліанським календарем). Це було зроблено для підкреслення спадкоємності збройної боротьби від козацьких часів.

В Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ) зберігаються фонди підпільних друкарень ОУН і УПА. Згідно з матеріалами листівок та внутрішніх інструкцій, релігійні свята (Різдво, Великдень, Покрова) використовувалися для підняття бойового духу та ідеологічної роботи. В одній із повстанських листівок зазначено: *«Свято Козацької Покрови є святом української зброї... Повстанець і козак ідуть в одному ряду під покровом Матері України».*

Сучасна державна рецепція

Сучасна Україна повністю успадкувала цей багатовіковий вектор. Хронологія закріплення традиції на державному рівні демонструє остаточний розрив із радянською мілітарною спадщиною:

1. 1999 рік: Офіційне заснування Дня Українського козацтва.
2. 2014–2015 роки: На тлі початку російсько-української війни Покрова заміщує радянське «23 лютого» і стає державним Днем захисника України.
3. 2021 рік: Трансформація у День захисників і захисниць України.
4. 2023 рік — дотепер: У зв'язку з реформою календаря та переходом на новоюліанський стиль, свято отримало свою фіксовану історично-астрономічну дату — 1 жовтня, об'єднавши в один день духовне свято Покрови, пам'ять козацтва та шану сучасним героям.

Таким чином, еволюція свята Покрови в Україні є унікальним процесом, де релігійний зміст гармонійно злився з державотворчим. Архівні джерела доводять, що для українців Покрова ніколи не була суто "календарним днем" — вона функціонувала як символ військової гідності, національної тяглості та віри у вищий справедливий захист Батьківщини.